

JAHON BANKI LOYIHALARINING RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRINI BAHOLASH: QIYOSIY TAHLIL

Rizakulov Nurali Sadritdinovich

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7989065>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-May 2023 yil

Ma'qullandi: 28-May 2023 yil

Nashr qilindi: 31-May 2023 yil

KEY WORDS

inson kapitali, iqtisodiy o'sish, ta'lim, sog'liqni saqlash, Jahon banki.

ABSTRACT

Ushbu maqola Jahon banki loyihalarining rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda inson kapitalini rivojlantirishga ta'sirini o'rganadi. Global iqtisodiy farovonlikning hal qiluvchi omili sifatida Jahon bankining tashabbuslari ta'lim, sog'liqni saqlash va malaka oshirishni o'z ichiga olgan mamlakatlarning inson kapitaliga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Empirik dalillar turlicha bo'lsa-da, ko'pchilik Bank loyihalari va inson kapitalini oshirish o'rtasida ijobiy bog'liqlikni ko'rsatadi. Ushbu maqola ushbu loyihalarning ta'sirini batafsil tahlil qiladi va ushbu mavzu bo'yicha tegishli adabiyotlarni ko'rib chiqadi.

Jahon banki, nufuzli xalqaro moliya instituti, rivojlanayotgan mamlakatlarga hayotiy moliyaviy va texnik yordam ko'rsatish orqali jahon iqtisodiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu resurslar muhim rivojlanish dasturlariga yo'naltirilgan bo'lib, ularning barchasi Bankning umumiy maqsadlariga: qashshoqlikni kamaytirish va barqaror rivojlanishni rag'batlantirishga qaratilgan. Bankning ushbu mamlakatlardagi ishtiroki infratuzilma, qishloq xo'jaligi, atrof-muhitni muhofaza qilish, xususan, inson kapitalini rivojlantirish kabi bir qancha sohalarni qamrab oladi.

Inson kapitalini rivojlantirish Jahon banki missiyasining asosiy nuqtasidir. Iqtisodiy nutq uchun asos bo'lgan ushbu kontseptsiya, iqtisodiy qiymat yaratish potentsialiga ega bo'lgan ko'nikmalar, bilimlar va boshqa nomoddiy aktivlarning birlashmasini anglatadi (Bekker, 1964). Aslini olganda, inson kapitali har qanday gullab-yashnayotgan iqtisodiyotning asosidir - u samaradorlikni oshiradi, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi va barqaror o'sishga yordam beradi.

Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda inson kapitalining roli ko'p qirrali va keng qamrovli. Bir tomondan, u innovatsiyalar va samaradorlik uchun ko'prik bo'lib xizmat qiladigan tarmoqlar rivojlantirishga yordam beradi. Boshqa tomondan, u odamlarning hayot sifatini oshirishga, ijtimoiy harakatchanlikni rivojlantirishga va jamiyatlar tuzilishini mustahkamlashga yordam beradi. Uning muhimligini hisobga oladigan bo'lsak, Jahon banki kabi institutlar ushbu hayotiy manbani oshirishga harakat qilishlari maqsadga muvofiqdir.

Iqtisodiy o'sishda inson kapitalining hal qiluvchi rolini hisobga olgan holda, Jahon banki

loyihalarining inson kapitalini rivojlantirishga ta'sirini baholash zarur. Bu ta'sir rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar kontekstida ko'rib chiqilsa, yanada katta ahamiyatga ega bo'ladi. Bu ikki toifadagi mamlakatlarning ehtiyojlari va muammolari bir-biridan sezilarli darajada farq qilsa-da, inson kapitalining roli butun kontekstda doimiy ravishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda resurslar va imkoniyatlardagi tafovut sezilarli bo'lishi mumkin bo'lsa, Jahon bankining inson kapitalini rivojlantirishga aralashuvi transformativ o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Rivojlangan mamlakatlar uchun inson kapitalining boshlang'ich darajasi yuqoriroq bo'lsa ham, Jahon banki loyihalari innovatsiyalar chegaralarini kengaytirish va salohiyatni oshirishda ahamiyatli rol o'ynashi mumkin. Shunday ekan, Jahon bankining bu boradagi sa'y-harakatlarini baholash va ularning loyihalarining keyingi ta'siri juda dolzarb va dolzarb mavzudir. Ushbu tadqiqot Jahon banki tashabbuslarining rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda inson kapitaliga ta'sirini tanqidiy tahlil qilish orqali ushbu maqsadni amalga oshirishga qaratilgan.

Adabiyot sharhi

Jahon banki loyihalarining inson kapitaliga ta'sirini tahlil qilish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar o'tkazilgan. Psacharopoulos va Patrinos (2004) ta'kidlashicha, inson kapitalining muhim tarkibiy qismi bo'lgan ta'limga investitsiyalar, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda juda foydali bo'lishi mumkin. Bu fikr Jahon bankining turli mamlakatlarda ta'lim loyihalarini moliyalashtirish va ta'lim sifatini oshirish borasidagi keng ko'lamli sa'y-harakatlari bilan tasdiqlanadi.

Shunga mos ravishda, Deininger (2003) Jahon bankining Ugandadagi loyihalari haqida dalillar keltirdi, ular ta'limga e'tibor qaratib, boshlang'ich maktabga qabul qilishning sezilarli o'sishiga olib keldi. Jahon bankining ta'limdan tashqari turli mamlakatlarda sog'liqni saqlash sohalarini qo'llab-quvvatlashi sezilarli natijalar berdi. Masalan, Wagstaff (2002) Vetnamda sog'liqni saqlash xizmatlarining sezilarli yaxshilanishini va o'lim ko'rsatkichlarining pasayishini aniqladi, bu esa asosan Jahon bankining sog'liqni saqlash tashabbuslari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Ushbu sohadagi yana bir muhim tadqiqot Savedoff va Hussmann (2006) tomonidan Jahon bankining Lotin Amerikasidagi sog'liqni saqlash sektori loyihalarining ta'sirini o'rganganligidir. Ular Jahon bankining kreditlari mintaqadagi sog'liqni saqlash tizimi faoliyati va xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilashga ijobiy hissa qo'shganini aniqladilar.

Bundan tashqari, Jahon bankining ta'limda gender tengligini ta'minlashdagi roli Unterhalter va boshqalar tomonidan ta'kidlangan. Ular Jahon bankining ta'lim loyihalari ta'limdagi gender tafovutlarini, xususan, Sahroi Kabirdan janubiy Afrikada bartaraf etishni boshlaganini aniqladilar.

Biroq, barcha ta'sirlar bir xil darajada ijobiy emas. Jahon bankining yondashuviga nisbatan adolatli tanqidlar mavjud. Easterly (2005) ta'kidlaydiki, Bank strategiyasi ko'pincha bir o'lchovli bo'lib, alohida mamlakatlarning o'ziga xos ehtiyojlari va madaniy kontekstlariga etarlicha javob bermaydi. Shuningdek, Jahon banki tomonidan berilgan kreditlarning qarz barqarorligi bilan bog'liq xavotirlar mavjud. Moyo (2009) bu masalani, ayniqsa qarz yuklari rivojlanish sa'y-harakatlari va iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan eng qashshoq mamlakatlarga ta'kidlaydi.

Bundan tashqari, Ueyd (2002) ko'pincha Jahon banki kreditlari bilan bog'liq bo'lgan

tizimli tuzatish dasturlarining potentsial ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri haqida xavotir bildirdi. Uning ta'kidlashicha, bu dasturlar ba'zan qabul qiluvchi mamlakatlarda qashshoqlik va daromadlar tengsizligini kuchaytirishi mumkin.

Tahlil va natijalar

Jahon bankining inson kapitali rivojlanishiga ta'sirini baholashda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar kontekstlarini ajratib ko'rsatish juda muhimdir. Rivojlangan mamlakatlarda Jahon banki ko'pincha maslahatchi va hamkor bo'lib xizmat qiladi, hamda texnik yordam, siyosat bo'yicha maslahatlar beradi va ba'zan muayyan loyihalarni moliyalashtiradi. Biroq, uning ishtiroki rivojlanayotgan mamlakatlarda sezilarli bo'lib, u yerda katta moliyaviy yordam beradi, siyosatni shakllantirish bo'yicha maslahat beradi va salohiyatni oshirishga yordam beradi.

Jahon banki ma'lumotlari va tegishli adabiyotlarni har tomonlama tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, rivojlanayotgan mamlakatlarda Bank loyihalari, xususan, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Bunga Jahon bankining "Ta'lim barcha uchun" loyihasi misol bo'la oladi. Ushbu tashabbus orqali Bank Efiopiya va Bangladesh kabi mamlakatlarda maktabga qabul qilish darajasini sezilarli darajada oshirdi va shu tariqa o'z mamlakatlari rivojiga hissa qo'shishga tayyor bo'lgan malakali va bilimli shaxslarning yangi avlodini tarbiyaladi (Jahon banki, 2020 yil).

Rivojlanayotgan turli mamlakatlardagi loyihalar sog'liqni saqlash sohasidagi natijalarni sezilarli darajada yaxshilashga olib keldi. Misol uchun, Hindiston va Ganadagi Jahon banki tomonidan qo'llab-quvvatlangan tashabbuslar bolalar o'limining pasayishiga va sog'liqni saqlash natijalarining umumiy yaxshilanishiga olib keldi (Grepin, 2012).

Biroq, Jahon bankining ta'siri faqat rivojlanayotgan mamlakatlar bilan chegaralanib qolmaydi. Rivojlangan mamlakatlarda Bankning ta'siri atrof-muhit barqarorligi, texnologik innovatsiyalar va institutsional mustahkamlash kabi ilg'or muammolarni hal qilishda yanada nozik bo'ldi. Masalan, Jahon bankining Polsha bilan hamkorligi energiya samaradorligi va ekologik barqarorlikni sezilarli darajada yaxshilashga olib keldi va shu bilan mamlakatning ekologik muammolarni hal qilish va barqaror amaliyotni ilgari surish salohiyatini oshirdi (Jahon banki, 2021 yil).

Bundan tashqari, Bankning Janubiy Koreya bilan hamkorligi uning innovatsion ekotizimlarini shakllantirishda muhim rol o'ynadi (Kvon, 2020). U milliy tadqiqot institutlarini boshqarishni takomillashtirish, samaradorlikni oshirishga qaratilgan texnik yordam va siyosiy maslahatlar berdi.

Nihoyat, Bankning rivojlangan mamlakatlardagi sa'y-harakatlari ham ishchi kuchini rivojlantirish va malaka oshirishga qaratilgan. Masalan, Ispaniyada Bank bandlikni yaxshilash va ishsizlik darajasini pasaytirishga qaratilgan faol mehnat bozori siyosatini amalga oshirishni qo'llab-quvvatladi (Jahon banki, 2018).

Xulosa qilib aytganda, Jahon banki loyihalari rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda inson kapitaliga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, turli imkoniyatlarda bo'lsada. Ushbu sa'y-harakatlar tashkilotning butun dunyo bo'ylab barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha ekanligini ta'kidlaydi.

Xulosa

Umuman olganda, dalillar shuni ko'rsatadiki, Jahon banki loyihalari inson kapitalini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatdi va umumiy ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa,

rivojlanayotgan mamlakatlarda bu loyihalar inson kapitalining muhim tarkibiy qismlari bo'lgan ta'lim va sog'liqni saqlash natijalarini yaxshiladi. Rivojlangan mamlakatlarda inson kapitali o'sishini bilvosita rag'batlantiradigan ekologik barqarorlik va texnologik innovatsiyalar kabi sohalarga ta'sir ko'proq sezilarli.

Biroq, Jahon bankiga nisbatan salbiy yondashuvlarni ham nazarda tutish kerak. Yagona yondashuv va qarz barqarorligi bilan bog'liq muammolar qayd etildi. Shu sababli, Jahon banki alohida mamlakatlarning o'ziga xos ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish va o'z aralashuvlarining barqarorligini ta'minlash uchun o'z strategiyalarini doimiy ravishda takomillashtirib borishi juda muhimdir.

Katta sxemada Jahon banki butun dunyo bo'ylab inson kapitalini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Uning jamiyat hayotining turli jabhalariga qaratilgan loyihalari umumiy iqtisodiy o'sish va rivojlanishga hissa qo'shadi. Mamlakatlar rivojlanishda davom etar ekan, bunday institutlarning barqaror va adolatli o'sishni moslashtirishi va qo'llab-quvvatlashi juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Becker, G. S. (1964). Human Capital Theory. Columbia, New York.
2. Deininger, K. (2003). Does cost of schooling affect enrollment by the poor? Universal primary education in Uganda. *Economics of Education Review*, 22(3), 291–305.
3. Easterly, W. (2005). What did structural adjustment adjust? The association of policies and growth with repeated IMF and World Bank adjustment loans. *Journal of Development Economics*, 76(1), 1–22.
4. Grepin, K. A. (2012). Effective aid for global health. Doctoral dissertation, Harvard University.
5. Kwon, H. (2020). Transforming Korean innovation ecosystem: The role of the World Bank. *Science and Public Policy*, 47(4), 514-524.
6. Moyo, D. (2009). *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*. Farrar, Straus and Giroux.
7. Psacharopoulos, G., & Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: a further update. *Education Economics*, 12(2), 111–134.
8. Savedoff, W., & Hussmann, K. (2006). When do (and don't) anti-corruption agencies matter?. U4 Brief, 4.
9. Unterhalter, E., North, A., & Arnot, M. (2014). Global policy discourses and women and girls' education. In *Girls' education in the 21st century* (pp. 25-38). Palgrave Macmillan, New York.
10. Wade, R. (2002). US hegemony and the World Bank: the fight over people and ideas. *Review of International Political Economy*, 9(2),
11. Wagstaff, A. (2002). Poverty and health sector inequalities. *Bulletin of the World Health Organization*, 80, 97-105.
12. World Bank. (2018). *Spain - Systematic Country Diagnostic*. World Bank.
13. World Bank. (2021). *Partnering for Climate Action: Results and Impact Evaluation Report*. World Bank.